

ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

© 2017 ШИБАЄВА Н. В., БАБАН Т. О.

УДК 338.2:338.43

Шибасєва Н. В., Бабан Т. О.

Показники ефективності регуляторної політики в аграрній сфері

Проаналізовано показники, що відображають результати державного регулювання сільського господарства; здійснено класифікацію індикаторів оцінки регуляторної політики в аграрній сфері за такими ознаками, як: період застосування, етап діяльності, форма впливу, ступінь формалізації, сфера прояву, база спостереження. Уточнено комплекс показників, який надасть змогу більш об'єктивно вимірювати інтегральний ефект від регуляторної політики у напрямі створення та підтримки ринкових інституцій, забезпечення запровадження ефективних принципів, форм, методів, важелів, інструментів у процесі формування організаційно-економічного механізму регуляторної політики з метою досягнення прибутковості виробництва на рівні, що забезпечує розширене відтворення, яке притаманне сталому розвитку, створення сприятливих соціальних умов життя сільських жителів, покращення добробуту, розширення експортного потенціалу країни.

Ключові слова: регуляторна політика, аграрна сфера, індикатори, формалізовані показники, інтуїтивні показники.

Табл.: 8. **Бібл.:** 17.

Шибасєва Наталія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки та маркетингу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені П. Василенка (вул. Алчевських, 44, Харків, 61002, Україна)

E-mail: shibaevanv@list.ru

Бабан Тетяна Олександрівна – старший викладач кафедри економіки та маркетингу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені П. Василенка (вул. Алчевських, 44, Харків, 61002, Україна)

E-mail: babanto@ukr.net

УДК 338.2:338.43

UDC 338.2:338.43

Шибасєва Н. В., Бабан Т. А. Показатели эффективности регуляторной политики в аграрной сфере

Проанализированы показатели, отображающие результаты государственного регулирования сельского хозяйства; осуществлена классификация индикаторов оценки регуляторной политики в аграрной сфере по таким признакам, как: период использования, этап деятельности, форма влияния, степень формализации, сфера проявления, база наблюдения. Уточнен комплекс показателей, который даст возможность более объективно измерять интегральный эффект регуляторной политики в направлении создания и поддержки рыночных институций, обеспечения внедрения эффективных принципов, форм, методов, рычагов, инструментов в процессе формирования организационно-экономического механизма регуляторной политики с целью достижения прибыльности производства на уровне, обеспечивающем расширенное воспроизводство, которое присуще устойчивому развитию, создания благоприятных условий жизни сельских жителей, улучшения благосостояния, расширения экспортного потенциала страны.

Ключевые слова: регуляторная политика, аграрная сфера, индикаторы, формализованные показатели, интуитивные показатели.

Табл.: 8. **Библ.:** 17.

Шибасєва Наталія Владимировна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики и маркетинга, Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени П. Василенко (ул. Алчевских, 44, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: shibaevanv@list.ru

Бабан Татьяна Александровна – старший преподаватель кафедры экономики и маркетинга, Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени П. Василенко (ул. Алчевских, 44, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: babanto@ukr.net

Shibaeva N. V., Baban T. O. Indicators of Effectiveness of the Regulatory Policy in the Agrarian Sphere

Indicators reflecting the results of state regulation of agriculture are analyzed. The article presents a classification of indicators of regulatory policy assessment in the agrarian sphere based on such features as period of use, stage of activity, form of influence, degree of formalization, sphere of manifestation, base of monitoring. There specified a set of indicators that will enable to more objectively measure the integral effect of the regulatory policy in the direction of creating and supporting market institutions; ensuring the implementation of effective principles, forms, methods, levers, tools in the process of forming the organizational and economic regulatory policy mechanism in order to achieve profitability of production at the level providing for extended reproduction, which is inherent in sustainable development, creation of favorable living conditions for rural residents, improvement of welfare, expansion of the country's export potential.

Keywords: regulatory policy, agrarian sphere, indicators, formalized indicators, intuitive indicators.

Tbl.: 8. **Bibl.:** 17.

Shibaeva Natalia V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economics and Marketing, Kharkiv P. Vasylenko National Technical University of Agriculture (44 Alchevskykh Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: shibaevanv@list.ru

Baban Tetyana O. – Senior Lecturer of the Department of Economics and Marketing, Kharkiv P. Vasylenko National Technical University of Agriculture (44 Alchevskykh Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: babanto@ukr.net

Вступ. У процесі формування та реалізації регуляторної політики важливе місце посідає система показників, які дозволяють оцінити наслідки впливу такої політики на діяльність суб'єктів аграрної сфери, здійснювати моніторинг та, у разі відхилення фактичних результатів від планованих, корегувати заходи з боку держави. При цьому необхідно оцінювати величину змін, спричинених заходами регуляторної політики на стан і задоволення потреб суб'єктів господарювання, а не тільки кількість реформ або величину ресурсів, витрачених на їх упровадження.

Показники оцінки ефективності державних заходів є складовою досліджень, присвячених аналізу державного регулювання економіки в цілому й аграрної сфери. У працях, об'єктом яких є аграрна сфера, найчастіше використовується система показників державної підтримки сільського господарства. Значний внесок у створення, удосконалення та подальше використання на теоретичному та практичному рівнях означеної системи показників зробили провідні закордонні та вітчизняні науковці Т. Джозлінг, Є. Серова, В. Онегіна, О. Могільний, Т. Мельник, О. Головачова, Т. Калашнікова та ін. Серед досліджень, які використовують показники впливу регуляторної політики на макrorівні та в розрізі секторів економіки, – праці Д. Ляпіна [1], І. Голоднюк, В. Дубровського, В. Скаршевського [2], але відсутність комплексної методики оцінки регуляторної політики в аграрній сфері обумовлює необхідність у подальших дослідженнях у цьому напрямі.

Мета статті полягає у виокремленні системи показників, які дозволяють оцінювати вплив регуляторної політики на стан ринкової кон'юнктури та поведінку суб'єктів аграрної сфери, співставляти плановані результати з фактично отриманими, корегувати заходи регуляторної політики.

Оцінка політики держави в аграрній сфері здійснюється шляхом визначення рівня підтримки, що розраховується як річна грошова вартість валових трансфертів сільському господарству з боку споживачів і платників податків, що обумовлені політикою уряду незалежно від цілей такої політики та економічних наслідків. Загальна оцінка підтримки (TSE) складається з трансфертів сільгоспвиробникам (PSE) та споживачам сільськогосподарської продукції (CSE), підтримки загальних послуг аграрного сектора (GSSE). Також розраховується номінальний коефіцієнт підтримки виробника producer (NAC) як відношення рівня підтримки виробника до розміру доходів фермерів, обчислених у світових цінах без державної підтримки, та номінальний коефіцієнт захисту виробника NPC як відношення рівня внутрішніх цін до вартості продукції з урахуванням виплат на тонну до світових цін [3].

Показник PSE є найбільш універсальним, адже відображає вплив аграрної політики на добробут економічних суб'єктів, дозволяє врахувати кошти, що безпосередньо виділяються на реалізацію заходів аграрної політики, та кошти, що опосередковано використовуються державою для підтримки галузі. PSE – це сума показників підтримки ринкової ціни (MPS) та субсидій виробникам.

Оцінка заходів держави в аграрній сфері із застосуванням основних показників, що використовує ОЕСР (табл. 1), дозволяє стверджувати, що політика в аграрній сфері України характеризується відсутністю дотримання стратегічних орієнтирів, стабільності та послідовності. Неоднорідністю характеризується і структура підтримки, останнім часом перевага надається підтримці виробника, рівень якої зазнає суттєвих змін. Відносний показник PSE був негативним протягом 2013–2015 рр. У 2015 р. він становив (-7 %), що відбулося у результаті зменшення MPS, від'ємний показник якої (-22,3 %), тільки частково був ком-

Таблиця 1

Показники рівня державної підтримки сільського господарства України 1995–2015 рр. за методикою ОЕСР

Роки	Показники							
	MPS, млн грн	MPS, %	PSE, млн грн	GSSE, млн грн	CSE, млн грн	TSE, млн грн	PSE % від GFR	TSE % від ВВП
1995	18173,21	88,09	-4325,81	436,03	5577,73	-3889,78	-22,15	-7,14
2000	46747,34	87,13	203,31	408,08	1788,78	611,39	0,41	0,36
2005	91411,23	82,10	10 682,82	2 856,50	-6 086,10	13 539,32	10,92	3,07
2006	102070,46	81,16	11 994,97	2 572,30	-5 095,83	14 567,27	10,90	2,68
2007	125278,14	81,81	4 150,53	3 365,70	3 779,74	7 516,23	3,07	1,04
2008	170837,94	80,40	4 077,0	3 763,0	-7 950,72	7 840,0	2,24	0,83
2009	176311,89	81,89	13 699,50	3 784,0	-16 909,14	17 483,50	7,33	1,91
2010	234360,35	82,42	16 149,83	4 866,80	-4 189,98	21 016,63	6,49	1,94
2011	297988,41	83,42	-5 938,23	5 384,10	6 184,73	-554,13	-1,91	-0,04
2012	278946,67	82,19	4 472,10	6 191,20	6 064,18	10 663,30	1,50	0,76
2013	330901,27	80,96	-11 156,77	5 252,67	11 998,75	-5 904,10	-3,18	-0,40
2014	399704,11	83,02	-36 798,19	3 487,0	35 443,32	-33 311,19	-8,79	-2,13
2015	546977,77	84,94	-39 835,73	2 509,20	38 512,79	-37 326,53	-6,97	-3,05

Джерело: сформовано автором на основі [4]

пенсований виплатами з Державного бюджету (+14,1 %), різниця внутрішніх і світових цін збільшилася внаслідок девальвації гривні (у 2013–2015 рр. ціни були в середньому на 12 % нижче за світові). Від'ємне значення показника TSE у 2013–2015 рр. має тенденцію до збільшення, що аналогічно ситуації середини 90-х р. ХХ ст.

Зменшення державної підтримки на протязі 2013–2015 рр. в Україні є результатом макроекономічної нестабільності і девальвації гривні, що призвело до падіння внутрішніх цін нижче світового рівня, а не зміною стратегічного курсу аграрної політики. Держава при проведенні

аграрної політики та регуляторних заходів зосередилася на дерегулюванні та лібералізації сектора. Вважаємо, що політика дерегулювання є доцільною та необхідною, але при забезпеченні фінансування на належному рівні базових загальних послуг виробникам.

В. Онегіна пропонує використовувати показник видатків Державного та місцевих бюджетів на підтримку сільського господарства та їх частки у сукупних видатках бюджетів всіх рівнів [5]. Доцільність його застосування науковець пояснює існуванням суперечностей між цілями держави та її фінансовими можливостями.

Таблиця 2

Питома вага видатків на підтримку агросектора України в 2010-2017 рр.

Показники	Роки								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Видатки з Державного бюджету (загальний і спеціальний фонди) Мінагрополітики, млрд грн	5,7	5,3	8,4	8,7	6,4	2,2	2,1	9,4	
Видатки Державного бюджету України, млрд грн	307,7	342,7	413,6	419,8	441,6	581,8	681,5	800,03	
Питома вага видатків Мінагрополітики, %	1,87	1,54	2,04	2,08	1,44	0,38	0,31	1,18	

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Проведені розрахунки свідчать, що питома вага видатків із Державного бюджету на підтримку аграрного сектора протягом 2010–2016 рр. має тенденцію до зменшення, що також обумовлено не обранням нової стратегії, а макроекономічною та політичною ситуацією у країні.

На відміну від показників оцінки аграрної політики держави, показники, що відображають безпосередньо ефективність регуляторної політики, менш чітко окреслені, що пов'язано з відсутністю інтегрального визначення змісту регуляторної політики у вітчизняній економічній науці та практиці. При використанні терміна «регуляторна політика» як синоніма «державного регулювання економіки» цілком обґрунтованим є застосування показників ефективності аграрної політики як актуального прояву ДРЕ в аграрній сфері. Розуміння регуляторної політики як складової та одночасно відносно самостійного напрямку ДРЕ обумовлює виокремлення системи показників, які дозволять оцінити ефективність безпосередньо заходів регуляторної політики.

На етапі формування регуляторної політики найбільш розповсюдженими показниками, які застосовуються у міжнародній практиці, є аналіз регуляторного впливу (АРВ) та М-Тест. Правове оформлення АРВ в Україні міститься у Законі та у Методиці [7] підготовки АРВ, але у зв'язку із неузгодженістю на термінологічному рівні підготовка АРВ за процедурами Методики дозволяє уникнути всебічного обґрунтування та визначення очікуваних результатів від пропонованих заходів. Так, АРВ до законопроектів, розроблених Міністерством аграрної політики та продовольства України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», «Про заходи щодо зменшення негативних наслідків в аграрному секторі України у період проведення антитерористичної операції» містить тільки два альтернативних способи досягнення цілі (така практика поширена й серед інших суб'єктів формування регуляторної політики): невтручання і залишення наявної ситуації або прийняття зазначених проектів Законів

України. Також АРВ містить перелік вигід, які отримують від прийняття цих Законопроектів держава, виробники й споживачі, та не враховує можливі витрати всіх сторін, а отже, застосовується формальним чином, не визначаючи повною мірою витрати суб'єктів господарювання, громадян, держави внаслідок очікуваної дії регуляторного акту.

М-Тест (SME-test) відображає вплив державної регуляторної політики на суб'єктів малого бізнесу. Практика запровадження М-Тесту в аграрній сфері України набуває розповсюдження, М-Тест міститься у проектах наказів Мінагрополітики щодо регулювання діяльності на водних об'єктах, у прикордонних регіонах тощо [8].

Отже, АРВ та М-Тест є інструментами оцінки регуляторної політики на етапі її формування, тобто *ex ante*. Ці інструменти дозволяють оцінити регуляторний вплив при визначенні формальних і реальних наслідків зміни регуляторного середовища.

За ступенем формалізації показники оцінки регуляторної політики можна класифікувати на інтуїтивні та формалізовані. Інтуїтивні показники переважно відображають інституційний аспект результатів регуляторної політики та мають форму індексів, використання яких має певні обмеження: для міжнародних порівнянь важливим є незмінність складу країн, незначні відмінності між країнами у значеннях індексів можуть призводити до значних розривів у рейтингу, тому важливими є складові індексів; індикатори, що спираються на опитування, є суб'єктивними та залежать від факторів, які не мають кількісного виміру (ставлення до уряду, відчуття впевненості, культурні традиції тощо). З іншого боку, індикатори, що базуються виключно на об'єктивних оцінках, не оцінюють неформальні обмеження та наявність способів пом'якшення бюрократичних процедур.

Серед інтуїтивних показників провідне місце належить рейтингу «Doing Business» (Ведення бізнесу), який відображає витрати на відкриття фірми, отримання ліцензій, дозволів, реєстрації власності, наймання та звільнення

працівників, сплати податків, захисту інтересів інвесторів, отримання кредиту, примусу партнерів до виконання контрактів, закриття бізнесу. Цей рейтинг базується на припущеннях щодо виду економічної діяльності (не враховується аграрна сфера) та місцезнаходження фірми (велике місто), а також жорсткого дотримання норм чинного законодавства й відповідно відсутності неформальних складових виконання бюрократичних процедур. Індекс

оцінює відстань до кращих світових практик регулювання за шкалою від 0 до 100 та наголошений одним із орієнтирів Стратегії – 2020 та Коаліційної угоді 2014 р. Кабінетом Міністрів України видано відповідне розпорядження від 16 грудня 2015 № 1406-р «Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу «Ведення бізнесу».

Таблиця 3

Позиції України у рейтингу «Doing Business» у 2006–2016 рр.

Показник	Роки										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Позиція у загальному рейтингу	124	128	139	145	142	145	152	137	112	87	83
Реєстрація підприємства	–	101	109	128	134	118	112	50	47	70	30
Отримання дозволу на будівництво	–	107	174	179	181	179	180	183	41	139	140
Підключення до електромереж	–	–	–	–	–	–	169	166	172	138	
Винайм робочої сили	–	107	102	100	83	–	–	–	–	–	
Реєстрація власності	–	133	138	140	141	164	166	149	97	64	61
Кредитування	–	65	68	28	30	32	24	23	13	17	19
Захист інвесторів	–	142	141	142	109	109	111	117	128	87	88
Оподаткування	–	174	177	180	181	181	181	165	164	106	107
Міжнародна торгівля	–	106	120	131	139	139	140	145	148	109	109
Забезпечення виконання контрактів	–	26	46	49	43	43	44	42	45	98	98
Відновлення платоспроможності	–	139	140	143	145	150	156	157	162	141	141

Джерело: сформовано автором на основі [9]

За окремими показниками, що входять до складу індексу «Реєстрація підприємств», позиція України суттєво покращилася (з 69,8 балів у 2010 р. до 93,9 балів у 2016 р.), а за показником «Забезпечення виконання контрактів», навпаки, спостерігається погіршення позицій – з 67,2 балів у 2010 р. до 57,1 балів у 2016 р.

Динаміка узагальненого «Doing Business» свідчить про покращення формальних умов діяльності фірм в Україні в останні роки, але орієнтація реформ виключно на досягнення оціночного показника в міжнародному рейтингу країни сприяє формальним змінам, оскільки на тлі покращення позиції країни у міжнародних рейтингах можуть зберігатися неефективні організаційні й економічні зв'язки в національній економіці.

Рейтинг Global-competitiveness-index (конкурентоспроможності) є всеохоплюючим показником діяльності уряду та розраховується на підставі об'єктивних показників і даних опитувань керівників підприємств.

У цьому рейтингу Україна в останні роки займає місце у восьмому та дев'ятому десятках, найгіршим є показник ефективності антимонопольного регулювання (136 місце зі 140 країн).

Для оцінки розміру обмежень конкуренції на товарних ринках і виявлення вад у регулюванні ОЕСР використовує індекс Product-Market-Regulation (Регулювання товарних ринків) [11]. Оцінки РТР проводяться для всіх країн-членів і вибірково для деяких країн, що не є членами організації. Так, для України це було зроблено у 2007 р. [12]. РТР відображає офіційне регулювання, норми, практику, інституційні характеристики, що є типовими для країн-членів ОЕСР та не є розповсюдженими в економіках змішаного типу, що здійснили трансформацію від директивно-планових засад до ринкових. Тому використання індикатора РТР як показника оцінки регуляторної політики є доцільним у комплексі з іншими показниками.

Також ОЕСР розраховує *Restrictiveness Index* (FDI Index) (регуляторні правила ПІ), який оцінює інвестиції за чотирма критеріями: припустимий рівень участі іноземного капіталу; процедури відбору та затвердження; обмеження щодо іноземних співробітників; експлуатаційні обмеження, такі як право власності на землю, корпоративний устрій. Обмеження розраховуються за шкалою від «0» (обмеження відсутні) до «1» (повна заборона ПІ). Індекс охоплює 22 сектори економіки, в тому числі аграрний сектор.

Таблиця 4

Рейтинг конкурентоспроможності України в 2009–2017 рр.

Роки															
9/10		10/11		11/12		12/13		13/14		14/15		15/16		16/17	
рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс
82	3,95	89	3,9	82	4,0	73	4,14	84	4,05	76	4,1	79	4,03	85	4,0

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Україна у 2015 р. мала показник 0,117, що перевищує середній показник країн ОЕСР (0,068) та є нижчим за середнє значення для країн, що не є членами організації (0,151). Для аграрного сектора України він становив 0,153, що втричі вище аналогічного середнього показника країн ОЕСР, що є наслідком існування експлуатаційних обмежень у галузі (заборони права власності на землю для іноземних компаній). Як було зазначено у дослідженні Світового банку щодо інвестицій у сільське господарство в Україні, багато прав власності не були формалізовані: не функціонує земельний кадастр, іноземні особи не уповноважені володіти сільськогосподарськими землями.

Індекс не враховує інші аспекти нормативно-правової бази інвестування та неформальні обмеження здійснення ПІІ, але визначає внесок регуляторної політики у створення регуляторних умов за 4 вищезгаданими критеріями.

Серед індикаторів, що безпосередньо відображають якість державних заходів в економіці, провідне місце займає показник Worldwide Governance Indicators (Якість

державного управління) Інституту Світового Банку (WBI). Це похідний індикатор, який обчислюється на підставі даних 33 джерел, наданих світовими та регіональними організаціями. Оцінюються складові «гарного управління», у тому числі показник «Якість регуляторної політики», який відображає сприйняття економічними суб'єктами здатності уряду розробляти та здійснювати обґрунтовану політику шляхом запровадження офіційних документів, які сприяють розвитку приватного сектора. Враховуються також умови розвитку фінансових послуг та інвестиційний клімат аграрної сфери (табл. 5).

Необхідність використання цього рейтингу для оцінки ефективності регуляторної політики, на наш погляд, обумовлена тією роллю приватної власності у забезпеченні фундаментальних умов функціонування ринкової економіки та здійсненні ринкових угод. З огляду на це, захист прав приватної власності є класичною функцією держави у ринковій економіці, а рівень забезпечення специфікації прав власності та дотримання умов ринкових трансакцій є показником ефективності процесу ДРЕ в цілому та регу-

Таблиця 5

Рейтинг України в індексі «Якість державного управління» у 2005, 2010–2015 рр.

Країна	Показник	Роки						
		2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1		2	3	4	5	6	7	8
<i>Ефективність держави</i>								
Україна		34,15	25,36	21,80	32,23	30,81	40,38	34,62
США		91,22	91,39	91,00	90,52	91,00	89,90	89,90
Німеччина		90,73	92,34	91,47	93,36	91,47	94,71	94,23
<i>Якість регуляторної політики</i>								
Україна		33,82	33,97	29,86	29,86	30,33	28,85	29,81
США		96,08	91,39	91,47	87,68	86,73	88,46	88,46
Німеччина		91,67	93,78	92,89	91,94	92,42	94,23	93,27
<i>Верховенство права</i>								
Україна		27,27	24,64	23,47	25,35	23,47	23,08	22,60
США		91,39	92,42	91,08	91,55	90,61	89,90	90,38
Німеччина		93,30	91,47	91,55	92,02	92,02	93,27	92,79
<i>Контроль над корупцією</i>								
Україна		29,76	17,14	17,54	15,17	11,85	14,9	14,9
США		91,71	86,19	86,28	89,57	85,31	89,42	89,90
Німеччина		93,66	93,33	92,89	93,84	94,31	94,71	93,27

Закінчення табл. 5

1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Надійність</i>							
Україна	41,35	46,45	44,60	40,38	37,56	46,80	47,78
США	89,90	85,31	84,98	86,85	84,04	80,30	81,28
Німеччина	93,75	92,42	93,43	93,43	93,90	96,06	95,57
<i>Політична стабільність, відсутність жорстокості та тероризму</i>							
Україна	37,20	45,50	43,13	42,18	21,80	5,71	6,19
США	42,51	60,19	65,40	68,25	66,35	64,76	69,52
Німеччина	74,88	72,51	71,09	71,09	76,78	77,14	70,0

Джерело: сформовано автором на основі [13]

ляторної політики як одного з його напрямів. До похідних показників також належить Рейтинг International Property Rights (Права власності), який складається з трьох компонентів (табл. 6).

Позиція України у цьому рейтингу в останні роки не зазнала суттєвих змін – 115 місце у 2016 р. Погіршилися

показники правового та політичного середовища, незалежності судової системи, захисту прав приватної власності, реєстрації прав власності, доступу до кредитів. Показники індексу «Права власності» узгоджуються із показниками FDI Index щодо оцінки специфікації і захисту прав власності в аграрній сфері України.

Таблиця 6

Рейтинг України «Права власності» за 2012–2016 рр.

Показники	Роки									
	2012		2013		2014		2015		2016	
	бали	рейтинг	бали	рейтинг	бали	рейтинг	бали	рейтинг	бали	рейтинг
Правове та політичне середовище	3,5	103	3,6	105	3,6	79	2,8	115	2,4	126
Права на «фізичну» власність	4,4	128	4,8	122	4,9	92	4,9	104	5,1	101
Права на інтелектуальну власність	4,2	93	4,3	92	4,3	78	4,1	93	4,3	91
В цілому	4,0	120	4,2	112	4,3	86	3,9	109	3,9	115

Джерело: сформовано автором на основі [14]

Рейтинг Світового банку Global Indicators of Regulatory Governance (Глобальний індикатор регулюючого управління) оцінює не зміст офіційних актів, а процедуру їх прийняття. Показники України у 2016 р. виявилися на рівні країн ЄС, що обумовлено дотриманням формальної дисципліни оприлюднення проектів нормативно-правових актів, у тому числі АРВ до них. Це є підтвердженням виявленої тенденції здійснення формальних, а не реальних змін в інституційній площині регуляторного середовища.

Проаналізовані вище інтуїтивні показники дозволяють робити загальну оцінку заходів регуляторної політики на рівні національної економіки. Безпосередньо секторальним є рейтинг Enabling the business of agriculture (Споможності провадження агробізнесу), який відображає порівняльні умови ведення бізнесу в аграрній сфері та дозволяє виявляти вплив організаційно-економічного механізму регуляторної політики на аграрну сферу, здійснювати оцінку трансакційних витрат, що виникають у зв'язку з запровадженням офіційних документів [15]. Перевагами цього рейтингу є, по-перше, відображення регуляторного середовища аграрної сфери; по-друге, можливість порівняння складових бази спостереження із аналогічними показниками в інших країнах. Але рейтинг є новим, таким, що містить дані, які охоплюють 40 країн, починаючи з 2015 р.

Вважаємо, що із накопиченням даних Рейтингу за більш тривалий проміжок часу та розширенням переліку країн, які охоплює цей рейтинг, значущість його буде зростати при оцінці часових і просторових порівнянь ефективності регуляторної політики в аграрній сфері.

До інтуїтивних показників оцінки регуляторної політики належать опитування підприємств, що проводяться міжнародними та національними інституціями. Результати опитувань Світового Банку та Державної служби статистики визначають фінансові обмеження як основний стимулюючий фактор розвитку.

Проведений аналіз індексів, за допомогою яких можна оцінити регуляторну політику на рівні національної економіки, а також в аграрній сфері, визначив особливості їх застосування: для України якість регуляторного середовища краще відображають окремі показники, що входять до складу рейтингів, ніж самі загальні рейтинги; показники свідчать, що основними факторами, що перешкоджають діяльності підприємств в Україні, є формулювання офіційних актів, їх застосування та наявність необґрунтованих обмежень, які у сукупності створюють основу для дискреції, тобто довільного, вибіркового застосування законодавства. Вважаємо, що використання індикаторів, що відображають виключно офіційний аспект відносин влади

та суб'єктів господарювання, є недостатнім, за умов можливості дискреційного застосування формальні обмежувальні норми не завжди є такими у реальній економічній діяльності, натомість значення набувають неформальні обмеження.

Водночас використання індикаторів, що базуються на формальних кількісних показниках, додає об'єктивності оцінці результатів політики (табл. 7).

Якщо обидва типи показників, як інтуїтивні, так і формалізовані, погіршуються або покращуються одночасно, то інтерпретація є однозначною, це свідчить про ефективність регуляторних заходів із боку держави.

Оцінка ефективності регуляторної політики ускладнюється за умов, коли спостерігається «змішана» динаміка. Економічне зростання або спад на рівні національної економіки та її окремих секторів визначається дією ендогенних щодо економічної системи факторів: сукупним попитом, який формується також під впливом зміни ситуації на світових ринках; рівнем конкуренції з боку вітчизняних та іноземних виробників; цінами на сировину, матеріали, фактори виробництва тощо. За умов у цілому несприятливого регуляторного середовища, скорочення обсягів державних видатків економічне зростання може бути результатом позитивного впливу означених факторів (табл. 8).

Таблиця 7

Динаміка основних макроекономічних показників в Україні у 2009–2015 рр.

Показники	Роки						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВВП (у фактичних цінах), млрд грн	947,0	1120,6	1349,2	1459,1	1522,7	1586,9	1799,5
ВВП, % до попереднього року	84,9	104,1	105,4	100,2	100,0	93,4	90,1
Валова додана вартість (основні ціни), млрд грн	-	992,2	1166,9	1262,2	1336,4	1382,7	1681,4
ІСЦ, %	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3
Капітальні інвестиції, млрд грн	192,9	189,1	259,9	293,7	267,7	219,4	273,1
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	8,8	8,1	7,9	7,5	7,2	9,36	9,16
Фінансовий результат до оподаткування, млрд грн	-45,0	58,3	122,2	101,9	29,3	-523,6	-340,1
Кредити, надані сектору нефінансових корпорацій, млрд грн	462,2	501,0	573,7	610,5	669,6	778,8	787,8
Кредити, надані с/г, млрд грн	26,03	26,5	33,7	37,3	40,1	55,3	48,4
Середньозважені відсоткові ставки у річному обчисленні, %	17,6	14,0	15,0	17,6	14,0	14,5	17,7
Середньозважені відсоткові ставки у річному обчисленні за кредитами в с/г, %	19,2	14,9	13,7	16	13,1	20,1	20,2

Джерело: сформовано автором на основі [16]

Таблиця 8

Основні показники розвитку аграрної сфери України у 2010–2015 рр.

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	2	3	4	5	6	7
Валова продукція с/г у постійних цінах, млрд грн	187,5	225,4	216,6	246,1	251,4	239,5
Продукція рослинництва у постійних цінах 2010 року, %	63,9	69,5	66,8	69,6	70,7	70,3
Продукція тваринництва у постійних цінах 2010 року, %	36,1	30,5	33,2	30,4	29,3	29,7
Індекси продукції сільського господарства, % до попереднього року	98,5	119,9	95,5	113,3	102,2	95,2
Індекс цін реалізації продукції с/г сільськогосподарськими підприємствами, %	130	113,6	106,8	97,1	124,3	154,5
Рівень рентабельності, %	17,5	19,3	16,3	8,3	9,3	30,5
Валова додана вартість с/г, млрд грн	829,8	109,9	113,2	132,3	161,2	236,0
Валова додана вартість с/г в обсязі ВВП, %	8,4	9,4	9,0	9,9	11,7	14,0
Вартість ОЗ, млрд грн	5166,7	107887,7	127838,4	147151,3	159091,7	187786,1
Придатність ОЗ	50,3	67,4	65,4	64,2	61,2	61,1

1	2	3	4	5	6	7
Продуктивність праці на 1 зайнятого у постійних цінах, грн	132680,4	165229,0	159679,0	201216,9	227753,4	223309,9
Співвідношення рослинництва та тваринництва	1,8	2,3	2,0	2,3	2,4	2,4
Інвестиції в с/г до загального обсягу, %	6,1	6,5	6,6	7,1	8,6	11,0
Капітальні інвестиції у с/г у фактичних цінах, млн грн	11568	17039	19411	19059	18796	30155
Індекс капітальних інвестицій с/г, % до попереднього року	-	133,7	112,8	100,1	84,6	127,1
Енергоємність с/г, т.н.е. /млн грн	10,86	9,96	10,13	9,11	8,02	8,19

Джерело: сформовано автором на основі [17]

Динаміка структурних індикаторів свідчить, що довгострокові тенденції, такі як збільшення обсягів валової продукції, додана вартість, вартість основних засобів, питома вага галузей рослинництва, тваринництва, продуктивність праці, енергоємність сільськогосподарського виробництва, обсяги кредитування, є різновекторними, що ускладнює загальну оцінку ефективності регуляторної політики в аграрній сфері й обумовлює використання для оцінки впливу заходів регуляторної політики комплексної системи показників, яка включає поряд із формалізованими кількісними індикаторами інтуїтивні якісні показники.

Проведене дослідження дозволяє визначити такі класифікаційні ознаки показників оцінки ефективності регуляторної політики: за періодом застосування – прогнозні (до реалізації) та фактичні; за етапом діяльності – показники процесу та результату; за формою впливу – показники безпосереднього / опосередкованого впливу; за ступенем формалізації – формалізовані й інтуїтивні; за сферою прояву – макроекономічні й інституційні; за базою спостереження – оригінальні та похідні; за масштабом застосування – загальноекономічні та секторальні; за методикою обчислення – абсолютні та відносні.

Висновок. Регуляторна політика має безпосередній вплив на перебіг економічних процесів, що проявляється шляхом імплементації інституцій ринкової економіки, які визначають стимули суб'єктів економіки; зменшують невизначеність та інформаційну асиметрію та опосередкований вплив, що проявляється шляхом створення конкурентного середовища, неформальних інституцій, які мають важелі впливу на прийняття державних рішень щодо ефективного розміщення ресурсів.

Показники ефективності регуляторної політики за ступенем формалізації є переважно інтуїтивними та такими, що більшою мірою визначають та оцінюють безпосередньо регуляторний процес, у той час як оцінка ефективності державного регулювання аграрного сектора базується на сукупності кількісних показників.

Урахування переваг і недоліків зазначених індикаторів дозволяє пропонувати такі складові системи показників оцінки ефективності регуляторної політики: показники процесу регуляторної політики (зміни у кількості дозвіль-

них документів, умов їх отримання, умов отримання підтримки у межах державних програм тощо); показники, що відображають реакцію аграрної сфери на зміни у регуляторному середовищі (обсяги виробленої продукції, зміни структури валової продукції тощо).

Використання комплексу показників, що поєднує прогнози та фактичні, загальноекономічні та секторальні, формалізовані й інтуїтивні, інституційні й макроекономічні індикатори, дасть змогу об'єктивно вимірювати інтегральний ефект від регуляторної політики у напрямі створення та підтримки ринкових інституцій, з іншого боку – використання комплексу таких показників може забезпечити запровадження ефективних принципів, форм, методів, інструментів організаційно-економічного механізму регуляторної політики за умови врахування результатів оцінки процесі формування стратегії регуляторної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляпін Д. В., Серета М. Л. Нові можливості регуляторної політики. Київ: USAED ЛЕВ, 2015. 72 с.
2. Збір, обробка та аналіз інформації для оцінки впливу урядових рішень та регуляторних актів на розвиток сегментів економіки та її суб'єктів: аналітичний підхід та методологія. Київ: CASE Ukraine, 2007. 51 с.
3. Agricultural policies and support. URL: <https://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm>
4. 2016 – Monitoring and evaluation: Reference Tables. URL: http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=MON2016_REFERENCE_TABLE&lang=en
5. Онегіна В. М. Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників: монографія. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2007. 590 с.
6. Про Державний бюджет України: Закон України // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/116015?test=dCCMfOm7xBWMSQkEZiXb3CL4Hl4Zss80msh8le6>

8. Міністерство аграрної політики та продовольства України: офіц. веб-портал. URL: http://minagro.gov.ua/node%20/swfs/StrobeMediaPlayback.swf?page=7&__=

9. Doing business. URL: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>

10. Global Competitiveness Index. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/country-profiles/#economy=UKR>

11. Product Market Regulation. URL: <https://www.compareyourcountry.org/product-market-regulation?cr=oeed&lg=en>

12. OECD Economic Surveys_Ukraine 2007 (Ukrainian version) – OECD. URL: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-ukraine-2007-ukrainian-version_9789264064706-uk

13. Worldwide Governance Indicators. URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>

14. The International Property Rights. URL: <http://internationalpropertyrightsindex.org/countries>

15. Enabling the business of agriculture 2016. URL: <http://eba.worldbank.org/~media/WBG/AgriBusiness/Documents/Reports/2016/EBA16-Full-Report.pdf>

16. Національний банк України: офіц. інтернет-представництво. URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

17. Статистичний щорічник України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm

REFERENCES

"Agricultural policies and support" <https://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/producerandconsumerssupporttestimatesdatabase.htm>

"Doing business" <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>

"Enabling the business of agriculture 2016" <http://eba.worldbank.org/~media/WBG/AgriBusiness/Documents/Reports/2016/EBA16-Full-Report.pdf>

"Global Competitiveness Index" <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/country-profiles/#economy=UKR>

[Legal Act of Ukraine]. <http://zakon.rada.gov.ua>

[Legal Act of Ukraine] (2003). <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/116015?test=dCCMfOm7xBWMSQkEZiXb3CL4HI4Zss8Omsh8le6>

Liapin, D. V., and Sereda, M. L. *Novi mozhlivosti rehuliatornoj polityky* [New opportunities regulatory policy]. Kyiv: USAED LEV, 2015.

Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy: ofits. veb-portal. http://minagro.gov.ua/node%20/swfs/StrobeMediaPlayback.swf?page=7&__=

"2016 - Monitoring and evaluation: Reference Tables" http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=MON2016_REFER-ENCE_TABLE&lang=en

Natsionalnyi bank Ukrainy: ofits. internet-predstavnytstvo. <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

"OECD Economic Surveys_Ukraine 2007 (Ukrainian version) - OECD" http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-ukraine-2007-ukrainian-version_9789264064706-uk

Onehina, V. M. *Derzhavne rehuliuвання tsin i dokhodiv silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv* [State regulation of prices and of incomes of agricultural producers]. Kyiv: NNTs «Instytut ahrarnoi ekonomiky», 2007.

"Product Market Regulation" <https://www.compareyourcountry.org/product-market-regulation?cr=oeed&lg=en>

"Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy" [Statistical Yearbook of Ukraine]. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm

"The International Property Rights" <http://internationalpropertyrightsindex.org/countries>

"Worldwide Governance Indicators" <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>

Zbir, obrobka ta analiz informatsii dlia otsinky vplyvu uriadovykh rishen ta rehuliatomykh aktiv na rozvytok sehmentiv ekonomiky ta ii sub'ektiv: analitychnyi pidkhd ta metodolohiia [Collection, processing and analysis of information to assess the impact of government decisions and regulations on the development of segments of the economy and its subjects: analytical approach and methodology]. Kyiv: CASE Ukraine, 2007.